

Kié itt a tér?

Várady Róbert:
A látszatok valósága

KOLLÁR DÁVID

Múcsarnok, 2020. II. 2-ig

Várady Róbert nemcsak festő, hanem olvasott és felkészült teoretikus is.¹ Éppen ezért művei értelmezési pályáit – részben legalábbis – az általa is mozgatott fogalmi apparátus alakítja. Ezzel összhangban alkotásait interpretálták már a digitalizáció, a dehumanizáció, a szimulakrum és a poszthumanizmus kontextusában is. Véleményem szerint a legújabb, *A látszatok valósága* címet viselő kiállítása lehetőséget nyújt egy új, átfogó interpretációs keret megrajzolására, amely persze alapvetéseit tekintve összhangban van a korábbi értelmezési-félreolvasási kísérletekkel is. Várady Róbert festményei olvasatom szerint az információs kor re-ontologizációs² mozgásaira reagálnak, vagyis azokra a tapasztalatokra reflektálnak, amelyek az IKT-eszközök forradalma miatt a világa középpontját elvesztő ember jelenkori viszonyait meghatározzák.

Luciano Floridi szerint a történelmi idők kezdetétől napjainkig négy olyan alapvető re-ontologizáció ment végbe, amelyeknek mindegyike kimozdított létünk centrumából, illetve az önmagunkhoz és a világhoz való viszonyulásainkat radikálisan új pályára helyezte. Az első Kopernikusz nevéhez köthető, aki a heliocentrikus világmép megalkotása révén rámutatott arra, hogy az ember nem gondolhat többé úgy magára, mint aki a világegyetem középpontjában él. A Darwinhoz köthető második forradalom az ember kitüntetett biológiai pozícióját rengette meg, vagyis megfosztott minket attól, hogy a bioszféra többi élőlényével szemben pozícionáljuk magunkat, hiszen eszerint mi is a természetes kiválasztódás egyszerű algoritmusának termékei vagyunk. A harmadik

forradalom során Freud (és az idegtudományok) decentralizálták az ént, amely miatt többé nem tekinthetünk magunkra – viszonyainktól független – racionális cselekvőként. Végül Alan Turing az embert az infoszféra középpontjából is kimozdította azáltal, hogy bizonyította, nem az ember az egyetlen olyan „artefaktum”, amely képes a logikus érvelésre, a racionális kalkulációra, az információ feldolgozására és előállítására.³

Mindezek mellett a Turing nevével fémjelzett paradigmaváltást az információ drasztikus növekedése, a növekvő hálózatiasodás, a valóság és a virtualitás, illetve az ember, a gép és a természet közötti határok elmosódása kíséri, amelyek következményeiket tekintve alapjaiban strukturálják át önképünket, társas kapcsolatainkat, a valóságról alkotott elképzeléseinket és a világgal való interakcióinkat is.⁴ A világ ontológiai szerkezetének változásai miatt a korábban adaptív

Fotó: Sulyok Miklós

VÁRADY RÓBERT: *Metropolisz III.*, 2010, olaj, vászon, 150×200 cm, Szalóky-gyűjtemény, HUNGART ©2020

Fotó: Sulyok Miklós

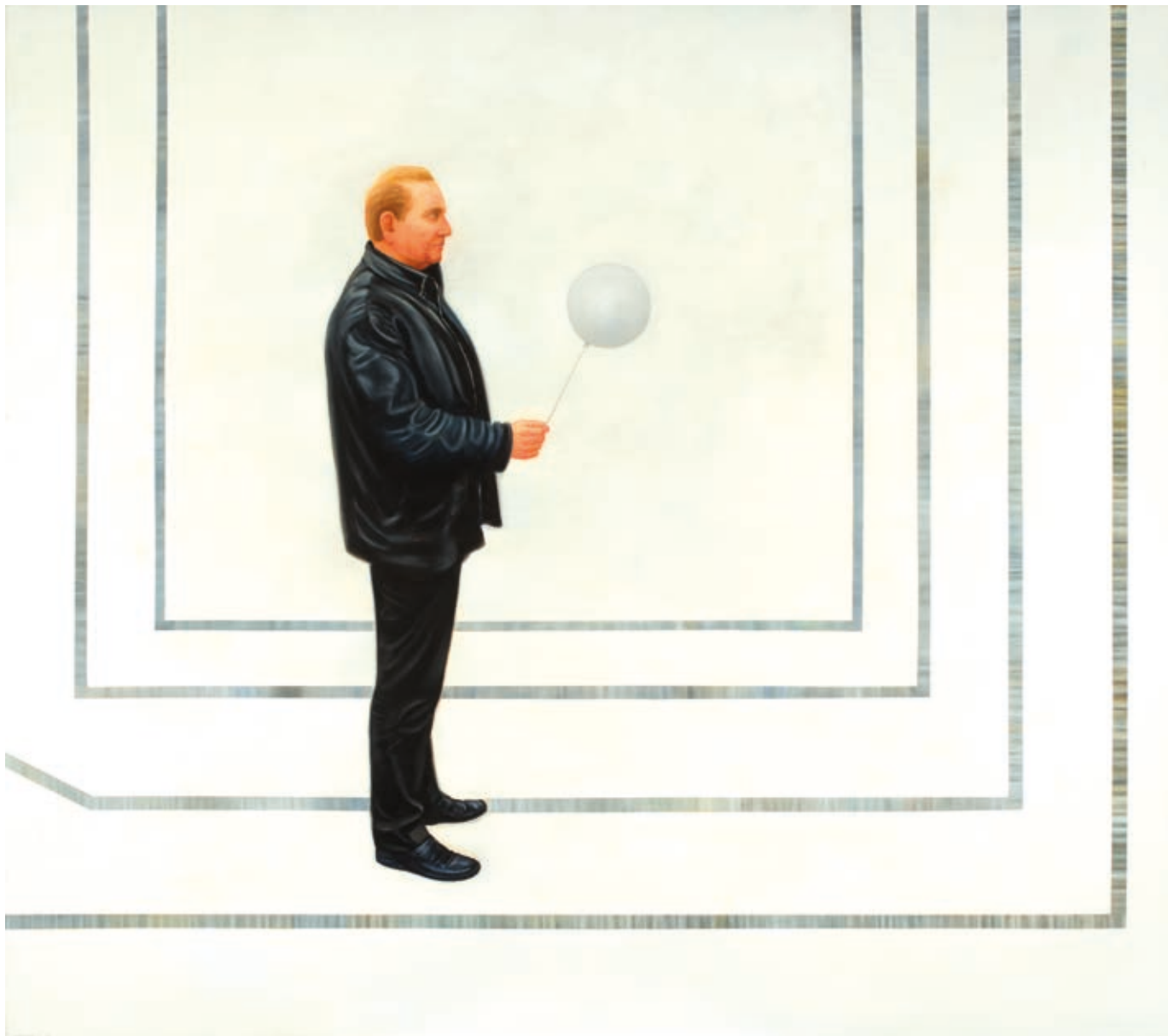
VÁRADY RÓBERT: *Az érzékelés bonyolultsága*, 2019, olaj, vászon, 160×180 cm

A művész tulajdona, HUNGART ©2020

módon használt fogalmaink, metaforáink, szótáraink elvesztik magyarázó erejüket. A „mi van a világban?” kérdésre adott megszokott válaszaink és kategóriarendszereink nem alkalmasak többé arra, hogy úgy funkcionáljanak, melyek révén a valóság eredendően értelem nélküli komplexitását az ember értelemmel ruházhatja fel.⁵ A re-ontologizációs tendenciák hatására a referenciapontjait vesztett világ egyfajta „senki földjévé”,⁶ alkonyi zónává válik, ahol nincsenek többé szabályok, és nincsenek fogódzók. Az ember itt „nem ura többé saját házának”, hiszen jól ismert rutinjai, bevált életstratégiái nem érvényesek többé.

Olvasatom szerint Várady Róbert festményei erre a talajvesztettségre reflektálnak. A képek visszatérő elemei közé tartoznak a homogén, neutrális jellegű hátterek előtt megjelenő alakok, akik egyáltalán nem reagálnak a körülöttük lévő térre (például *A lassúság dicsérete*, *Túl kiszámított világ*, *Az érzékelés viszonylagossága*). „Az alakok tartása a kép szituációjában esetlegesnek tűnik, mintha egy véletlengenerátor metszette volna ki

őket egy jelentéssel viselkedési mezőből, egy korábbi értelmes életből.”⁷ A térbe vettett humanoid figurák a szétfolyó „semmitben” lebegnek, amelyben nincsenek olyan szilárd pontok, amelyek révén önmagukat lehorgonyozhatnák. A képeken lévő karakterek persze nem csak a végtelenségig dehumanizált, elidegenedő térrel állnak „diszharmonikus” viszonyban. A több szereplőt felvonultató festmények egyik legfőbb jellegzetessége, hogy a karakterek között egyáltalán nincs semmiféle interakció (például *Hideg*, *Kiszámított világ*, *Merülés II.*, *Virtuális I.*). Az atomizmusnak ebben a radikális fokozott víziójában bár a figurák azonos „fizikai térben” vesztegelnek, mégsem „látják” egymást, a tekintetük sem találkozik. Ezt a hatást tovább fokozzák azok a képek, amelyeken hátulról vagy éppen felülnézetből látjuk őket (például *Felülről minden más III.*, *Cybertérben I–II.*). A pusztá tömeggé, egyfajta biomasszává sorvadt emberáradatot az „értelemmel szándékolt cselekvés”⁸ helyett csak a kiüresedett automatizmusok mozgatják. Elképzelt mozdulataik, lépéseik nem racionálisak, hiszen nem értékek, célok, vélekedések és vágyak irányítják őket, hanem pusztán olyan berögzült algoritmusok, amelyek egyáltalán nem reflektálnak a világra. Az a világ ugyanis, amelyben a szereplők korábban „értelmes”

VÁRADY RÓBERT: *Egyensúlykeresés I.*, 2017, olaj, vászon, 160×180 cm

A Várfok Galéria jóvoltából, HUNGART © 2020

életet éltek, semmivé lett, sötét, szürkés, kékes vagy éppen zöldes háttérré változott. A re-ontologizációnak ebben a dehumanizált valóságában az ember nem több, mint egy raktárban bekapcsolva felejtett villanyborotva.

Persze a re-ontologizáció, ahogy dehumanizál, úgy rehumanizál is. A régi világok rombolása révén új világokat teremthetünk, amelyekben új fogalmak, metaforák és kategóriarendszerek felelnek életünkért. Olvasatom szerint Várady Róbert – a kiállítás többi képétől alapjaiban különböző – *A fiatal Wittgenstein, az idős Wittgenstein és Madonna az interface-ben* című festménye⁹ ehhez nyújt fogódzót. A képen három alak látható neutrális, szürkés háttér előtt. A bal oldali – a fiatal Wittgenstein – karba tett kézzel, elmélázó tekintettel mered maga elé, a középső – Madonna – kihívó testtartásban, szétvetett lábbal, csípőjét enyhén oldalra billentve áll, a jobb oldali – az idős Wittgenstein – lezser tartásban, zsebre dugott kézzel, sztoikus nyugalommal tekint a távolba. A képen szereplő karakterek a teremtő rombolás kultúrájának paradigmatis alakjait

idézik meg. A fiatal Wittgenstein a magába merülő filozófus, aki számára a világ „az apollóni forma, rend, mérték és a redukció víziója”.¹⁰ Madonna az extrovertált diva, aki a popkultúra dionüszoszi tébolyában „szétrombolja a rend, a mérték és a redukció víziójára alapozott létezést”.¹¹ Az idős Wittgenstein pedig, aki bizonyos szempontból egyszerre *tudós* és kulturális ikon, a megszelídített kreatív rombolás példaadó alakjaként a mérték és mámor kényes egyensúlyával szemléli az Alan Turing-i kor fénysebességgel száguldó inforgatagát.

Jegyzetek

- <https://www.ujmuveszet.hu/2016/05/dekodolni-a-lathatot-beszelgetes-varady-robort-kepzuovesszel/>
- A re-ontologizáció az újratervezés (re-engineering) radikális formája, amely alapjaiban strukturálja át a „mi van a világban?” kérdésre adott válaszainkat.
- Floridi Luciano: *The Fourth Revolution*, Oxford University Press, 2014.
- Floridi Luciano: *The Onlife Manifesto*, Springer Open, 2015.
- Vö. Hidas Zoltán: *Törékeny értelmvilágaink*, Gondolat Kiadó, 2018, 106–124.
- Bordács Andrea: *Várady Róbert*, Műcsarnok, 2008, 30.
- Nemes Z. Mária: *Digitális labirintusok*, 2019. <http://mucsarnok.hu/kiallitasok/kiallitasok.php?mid=sPBYYQB5c7KNlxQlZjXyP3>
- Max Weber: *Gazdaság és társadalom I.*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.
- A kép eltérő értelmezéséhez lásd Bordács Andrea, i. m., 26–29.
- Kollár József – Kollár Dávid: Inforgia dionüszoszi horizontja. In Kollár József et al.: *Derüterapia*, Belvedere Kiadó, 2019, 47.
- Uo. 52.